

In het stedelijk beleid moet veel meer aandacht besteed gaan worden aan watervraagstukken. Dat zei deltacommissaris Wim Kuijken tijdens een bijeenkomst van het 'Forum voor Stedelijke Vernieuwing' op 3 juni in Amsterdam. Hij riep alle betrokkenen op om samen de schouders onder 'deze grote opgave te zetten'. Het verhaal is bekend: de klimaatverandering zet door en plotselinge hoosbuien, langdurige droogte- en hittestress zullen in toenemende mate overlast, schade en gezondheidsproblemen veroorzaken als de signalen niet serieus worden genomen en er niet tijdig maatregelen worden getroffen.

Gemeenten weten niet waar ze aan toe zijn als het gaat om hitte- of droogtestress

Klimaatadaptatie is voor veel gemeenten onbekend

Klimaatadaptatie in steden en dorpen vormt een belangrijk speerpunt binnen de ruimtelijke adaptatie als onderdeel van het Deltaprogramma. Bij de presentatie van het 'Deltaplan voor de 21e eeuw' op Prinsjesdag vorig jaar sloten overheden een bestuursovereenkomst over de uitvoering van het Deltaprogramma waarin ook de afspraken over de ruimtelijke adaptatie zijn opgenomen. De bedoeling is dat Nederland door het nemen van allerlei maatregelen in 2050 min of meer 'klimaatbestendig' is.

Maar vanwaar de nadrukkelijke oproep van de deltacommissaris? Uit de gemeentelijke barometer voor de fysieke leefomgeving die op 2 juni werd gepresenteerd blijkt dat 83% van de Nederlandse gemeenten wateroverlast door hevige regenval als het meest urgente klimaatprobleem ziet. Je zou verwachten dat men dus al voldoende van de noodzaak doordrongen is.

Ina Adema

"Ik zie de uitspraak van de deltacommissaris juist als een positieve stimulans", zegt Ina Adema, burgemeester van Veghel en voorzitter van de VNG-commissie water. "Ik ben het met de deltacommissaris eens dat gezien de grootschalige vervangingsoperatie van de riolering en de extra watertaken die we er in 2008 hebben bij gekregen, we nog een tandje bij moeten zetten naar de toekomst. Maar dat wil niet zeggen dat er tot op heden onvoldoende is gebeurd. Als wij voldoende ruimte en tijd krijgen om de noodzakelijke maatregelen te kunnen combineren met andere werkzaamheden, kunnen wij die enorme opgave met elkaar aan."

Ina Adema wijst erop dat in het verleden wel vaker ten onrechte de indruk is gewekt als zouden de gemeenten hun zaken niet op orde hebben. "Maar de Benchmark rioleringszorg uit 2013 toonde al aan dat het beheer en onderhoud van de infrastructuur goed

op orde is en dat de gemeenten actief zijn met het aanpakken van de wateroverlast. Inwoners gaven ons een 8 op het gebied van rioleringszorg en zo'n cijfer krijg je niet zomaar als je een enquête uitschrijft." Zij spreekt van een forse, maar geen onmogelijke opgave en is ervan overtuigd dat gemeenten binnen de hele klimaatproblematiek juist een dominante rol kunnen spelen. "Vooral omdat wij integraal werken en alle noodzakelijke maatregelen op watergebied binnen de ruimtelijke ordening kunnen verweven." Adema benadrukt dat de gemeenten op dit moment druk bezig zijn met het in beeld brengen van alle knelpunten en daar waar mogelijk nu al actie wordt ondernomen. "Vervolgens moeten we met elkaar een uitvoeringsambitie formuleren. Daarbij is de insteek zoveel mogelijk maatregelen met reguliere werkzaamheden te combineren. Als we de ruimte krijgen deze maatregelen geleidelijk in te voeren en daarmee werk met werk kunnen maken, hoeft dat ook niet tot bijzondere meerkosten te leiden."

De voorzitter van de VNG-commissie water is er overigens van overtuigd dat de "positieve kanteling" die volgens haar heeft plaatsgevonden op het gebied van de samenwerking met waterschappen binnen de waterketen enorm zal gaan helpen bij de vervolgstappen die gemaakt moeten worden.

Om de aanpak van de klimaatproblemen te kunnen financieren denkt 80% van de gemeenten, volgens de Gemeentelijke barometer fysieke leefomgeving, dat de rioolheffing met zo'n tien procent zal stijgen. Dit heeft te maken met vervangingsinvesteringen van riolen, vooral in na-oorlogse wijken, klimaatverandering (meer water) en de extra taken. Tot 2050 betekent dat een extra bedrag van rond vier miljard euro. Los van de vraag of dat voldoende zal zijn en of daarvoor ook een politieke meerderheid in de gemeenteraden te vinden zal zijn, verwacht Adema dat ook de adaptatiemaatregelen uit deze heffing te financieren zijn, mits die maatregelen wel worden gecombineerd met andere werkzaamheden. "Rioolheffing is geoormd geld en de financiering van de te nemen maatregelen is dus geen onderdeel van de algemene belangenafweging binnen de gemeenteraad. Dat neemt overigens niet weg dat wij het belangrijk vinden dat de stijging van de rioolheffing zo beperkt mogelijk is. En door het maatregelenpakket dat we samen met de waterschappen hebben afgesproken en uitvoeren zien we ook dat

de heffing minder stijgt dan wanneer deze samenwerking niet had plaatsgevonden.

Adema tekent daarbij aan dat de samenstelling en grootte van de maatregelenpakketten die door gemeenten worden uitgerold, afhankelijk zijn van de specifieke problematiek en ook ligging per gemeente. "Het maakt nogal wat uit of je in een gebied op zand zit of klei. De gebieden in Nederland zijn zo verschillend dat het ook niet erg zinvol is om daar een generiek pakket op te leggen. We zullen in samenwerking met de betreffende waterschappen maatregelenpakketten op maat moeten uitrollen en bovendien ook op maat met de bevolking moeten communiceren, want een communicatieboodschap in Noord-Friesland is toch echt weer anders dan in de Randstad."

Een heel belangrijk aspect bij het klimaatbestendig maken van steden is volgens Adema de rol van de inwoners zelf. "In het vorig jaar verschenen OESO-rapport wordt gewezen op het gebrek van 'awareness' onder de Nederlandse bevolking ten aanzien van de water- en klimaatproblematiek. Daar moet dus heel sterk de aandacht op worden gericht en dat doen wij bijvoorbeeld door mee te werken binnen het programma 'Ons Water' wat vanuit het rijk is opgestart. Hoe meer inwoners zelf maatregelen treffen in hun eigen omgeving (bijvoorbeeld afkoppelen van regenwater en minder tegels in de tuin) hoe minder er geïnvesteerd hoeft te worden in de openbare ruimte."

Pier Vellinga

"Er zijn nog maar een tiental gemeenten, zoals Amsterdam, Rotterdam, Tilburg en Dordrecht, die echt heel goed bezig zijn met klimaatadaptatie (zie portaal ruimtelijke adaptatie) en daarnaast nog een twintigtal andere gemeenten die goed op gang komen", vertelt klimaathoogleraar Pier Vellinga van het onderzoeksprogramma Kennis voor Klimaat, en lid van het IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change). Maar volgens hem staat 1/3 van alle gemeenten er nog helemaal blanco in en 1/3 begint er voorzichtig over na te denken, maar heeft nog maar nauwelijks iets ondernomen.

De klimaathoogleraar vertelt dat de stichting Climate Adaptation Services een oriënterende stresstest heeft gedaan naar de situatie

KLIMAATADAPTATIE

in de Nederlandse gemeenten. Daaruit kwam naar voren dat als er niets wordt gedaan aan adaptatiemaatregelen, gemeenten met enorme kostenposten te maken kunnen krijgen. “De kans op een extreme bui wordt steeds groter. Voor Amersfoort is bijvoorbeeld berekend dat als daar een bui van 1:100 valt, en dat kan morgen zijn, ze daar zo’n honderd miljoen euro schade aan de broek kunnen krijgen.”

Vellinga constateert dat de meeste gemeenten in Nederland het onderwerp, zoals hij zelf omschrijft, “als een hete aardappel zien die ze het liefst zouden uitspugen. Aan de ene kant begrijpelijk omdat zij enorm onder druk staan. Ze moeten bijvoorbeeld veel afschrijven op bouwgrond en de hele decentralisatiegolf die over ze heen komt vergt heel veel aandacht en energie en er moet ook nog met enorm krappe budgetten worden gewerkt. Bij Kennis voor Klimaat krijgen wij de laatste vijf jaar regelmatig te horen dat ze er eigenlijk geen raad mee weten. Veel wethouders die ik heb gesproken reageren nogal eens met : vermoei ons er alsjeblieft niet mee; we hebben al genoeg aan ons hoofd. Aan de andere kant, als deze situatie blijft voortduren, zal de wal het schip keren en is de kans groot dat zij plotseling voor enorme kosten komen te staan die betrekkelijk eenvoudig voorkomen hadden kunnen worden.”

Vellinga zegt de oproep van de deltagcommissaris dus ook goed te begrijpen. “Neem alleen al de zware regenbui van vorig jaar—die overigens niet eens zo extreem was—boven de gemeente Kockengen. Daar heeft het waterschap vervolgens voor 20 miljoen euro moeten investeren in maatregelen om eventuele schade als gevolg van zo’n bui in de toekomst zoveel mogelijk te beperken. Een enorm bedrag voor zo’n klein dorp. Als men daar in een eerder stadium alert op had ingesprongen, was de schade aanmerkelijk minder geweest. Het regent in Nederland twintig procent harder dan 30 jaar geleden, terwijl de gehele infrastructuur nog op de statistiek van 30 jaar geleden is ingericht. Toen was de kans op een extreme bui nog 1:100 jaar. Nu is dat op sommige plaatsen 1:10 jaar. We hebben al met meer ‘nearest escapes’ te maken gehad, zoals in Amsterdam en Rotterdam vorig jaar. Je kunt er dus op wachten tot we weer een dergelijke lokale ramp gaan meemaken”, aldus Vellinga. Het zit volgens de klimaathoogleraar nog onvoldoende tussen de oren bij de gemeenten: “En je zou hopen en verwachten dat

het ministerie van Infrastructuur en Milieu ook wat meer leiding zou geven aan het proces van klimaatadaptatie en gemeenten ook veel meer activeert om aan het werk te gaan. Er wordt ook wel een beetje heen en weer gejoofd tussen de rijksoverheid die zegt dat het de verantwoordelijkheid van de gemeenten zelf is en gemeenten die zeggen er wordt door Den Haag al zoveel naar ons over de schutting gegooid. Ik bespeur bij gemeentebestuurders ook een beetje de houding van als er dan toch iets moet gebeuren, zij het liefst de hand ophouden bij I en M. Sommige gemeenten gokken er misschien een beetje op dat er geld beschikbaar komt uit mogelijke rijksprogramma’s, maar die komen er echt niet. De verantwoordelijkheid ligt bij de gemeenten zelf en er zijn voldoende websites van de overheid waar de gemeenten allerlei informatie vandaan kunnen halen om hun adaptatiemaatregelen te treffen. Er wordt door I en M zelfs subsidie verstrekt voor laagdrempelige programma’s voor ruimtelijke adaptatie.”

Vellinga bespeurt bij gemeentebesturen ook een beetje de angst dat als zij zelf onderzoek laten verrichten binnen hun eigen grenzen, zij vervolgens enorme investeringen zouden moeten doen, terwijl daar geen geld voor is, laat staan voldoende draagvlak in de lokale politiek. “Maar het is al lang aangetoond dat daarmee geen kameel wordt binnengehaald. Om te beginnen is er al zoveel ‘laaghangend fruit’ waarmee op korte termijn en voor weinig geld al zo veel te bereiken valt. Er zijn al goede voorbeelden, zoals in de Watergraafsmeer, waarbij in samenspraak met bewoners en bedrijven met simpele en slimme ingrepen enorm veel is gerealiseerd, zelfs kosten worden bespaard. Als we het dan toch over een participatiemaatschappij hebben: deze bottom-up aanpak is cruciaal om tot de beste resultaten te komen, vaak met kleinschalige oplossingen die een veel groter effect hebben dan wanneer ze top-down zouden worden. Het is een kwestie deze aanpak vanuit de gemeente te organiseren; men moet zich verantwoordelijk voelen en de nek uit durven steken. Er bestaat onder bewoners en bedrijven, zeker op wijkniveau, een enorm potentieel aan creativiteit en ‘awareness’. Daarnaast kan een gemeente, heel simpel, ook bij het afgeven van (ver)bouwvergunningen nu al een klimaatbestendigheidsclausule opnemen.”

Er wordt volgens Vellinga door gemeenten veel te veel opgekeken

tegen wat er allemaal zou moeten gebeuren. “Terwijl het allemaal in feite simpeler is dan het lijkt. Laat een directeur Grond en Ruimte een workshop organiseren waarin alle afdelingen van de gemeente vertegenwoordigd zijn. Ik beveel de gemeenten ook aan door stichting CAS een onderzoek te laten uitvoeren. Voor nog geen 10.000 euro krijg je op basis van geüniformeerde kennis een behoorlijk inzicht waar de pijn zit in je gemeente en kun je ook direct aan de slag. Dat geldt niet alleen ten aanzien van wateroverlast, maar ook hittestress, droogtestress en bijvoorbeeld ook de kans op bosbranden. Publiceer de resultaten daarvan in de lokale pers en vergroot daarmee het draagvlak onder de inwoners.”

De klimaathoogleraar waarschuwt de gemeenten tenslotte voor het bewandelen van ‘de schade en schandeweg’. Met uitstellen, vooruitschuiven van maatregelen wordt een enorm risico gelopen. Dat geldt ook voor gemeenten die zeggen van geef ons de tijd en ruimte om maatregelen te kunnen combineren met andere

werkzaamheden. Daarin schuilt een enorm gevaar, want een 1 op 100 bui kan je morgen al ‘bespringen’, de schade kan gigantisch zijn en er zijn al zaken bekend waarbij verzekeraars niet uitkeren aan particulieren omdat gemeenten hebben verzuimd de staat van onderhoud van bijvoorbeeld rioleringen af te stemmen op de laatste KNMI-scenario’s. Dan melden de inwoners zich bij de gemeente. Zelfs in Rotterdam, het grote voorbeeld van klimaatadaptatiebeleid, ziet men in dat de inmiddels getroffen maatregelen niet voldoende zijn. Daar gaat men de winkeliers van de Koopgoot benaderen om hen erop te wijzen dat zij de drempels bij de ingang van hun winkels in ere moeten herstellen om de gevolgen van een extreme regenbui daar zelf in te perken. Klimaatverandering gaat gewoon door en is daarmee tegelijk een sluipend proces. En in lijn van de banken: gemeenten die weigeren een stresstest te laten uitvoeren, verdienen het als eerste last te krijgen met burgers.” ♦

Klimaatadaptatie op nieuwe beurs

Klimaatadaptatie is het thema op de nieuwe beurs 'Water in de openbare ruimte' die mede door Waterforum op 15 oktober in Expo Houten wordt georganiseerd. Alle aspecten van 'klimaatverandering' en 'water in de openbare ruimte' worden door bedrijven en adviesorganisaties op de beursvloer getoond. Deze beurs is met 80 stands de grootste beurs op het gebied van water in de openbare ruimte/ klimaatadaptatie in de Benelux. **Zie voor meer informatie pagina 9 of www.waterindeopenbare ruimte.nl**

Manon Wille :

“Er wordt geschermd met ingewikkelde 3Di modellen en verouderde klimaatscenario's”

Je moet je focussen op de kansen die klimaatverandering biedt

“Het werkt heel frustrerend als voortdurend de indruk wordt gewekt dat wij onvoldoende aan klimaatadaptatie zouden doen terwijl wij er juist heel druk en gemotiveerd mee aan de slag zijn”, zo reageert Manon Wille, Projectmanager water van de gemeente Renkum op de visie van de VNG en de deltacommissaris.

“Ik ben inmiddels heel sceptisch over het Deltaprogramma omdat heel eenzijdig de nadruk wordt gelegd op de problemen

van Laag-Nederland rond veiligheid en overstromingen. Hier op de hogere gronden speelt dat helemaal niet. Wij hebben juist met heel andere klimaatadaptatieproblemen te maken en lopen voortdurend tegen een muur op als wij daarover naar kennis en informatie zoeken.”

Een nieuw en onverwacht geluid in de discussies over het Deltaprogramma en klimaatadaptatie tot nu toe. Manon Wille klinkt boos en zij zegt tegelijkertijd namens heel veel

andere gemeenten in haar omgeving te spreken. “Zo’n enkele opmerking van de deltacommissaris als zouden gemeenten veel meer moeten doen, valt bij mij en mijn collega’s helemaal verkeerd. Het brengt een enorme discussie op gang op LinkedIn en de regionale bladen en voedt de publieke opinie in de teneur dat wij er maar een potje van maken. En dan de opmerking dat de rioolheffing met 10% omhoog moet om alle benodigde maatregelen te kunnen treffen, dat valt in deze omgeving helemaal verkeerd en dat krijgen wij voor onze voeten. De lokale lasten mogen namelijk niet stijgen, dus een verhoogde rioolheffing betekent een verlaging van de OZB en dat willen we met z’n allen niet.”

Uit de woorden van Manon Wille blijkt die frustratie al veel langer te spelen. Zo hebben de gemeenten binnen het beheersgebied van het voormalige waterschap Vallei en Eem, verenigd in het platform Water, geprobeerd gezamenlijk de intentieverklaring ruimtelijke adaptatie (IVRA) te ondertekenen. “We hebben daar met z’n allen serieus heel veel tijd en inspanning in gestoken, maar uiteindelijk gezegd: we doen het niet. Het was volkomen onduidelijk wat we met een ondertekening zouden toezeggen, behalve de intentie dat we ons best gingen doen. Maar dat deden we al en een IVRA voegt daar niets aan toe. Die onduidelijkheid komen we voortdurend tegen.”

Wille schetst een geheel andere situatie dan die van Laag-Nederland: “Afkoppelen van regenwater? Dat doen we al sinds 1998 of eerder. Dat betekent hier geen dure ingrepen in het rioleringsstelsel, maar gewoon de zaag in de regenwaterafvoer; het regenwater kan hier gewoon de grond in, terwijl alle investeringen elders in Nederland sterk gericht zijn op het afvoeren van regenwater in een extra buis in de grond. En als we een weg onderhanden nemen, leggen we hem gewoon op één oor zodat het water vrij de grond in kan. We hebben hier ook een vrij steile weg die met een heftige regenbui als een bergbeek fungeert. Omwonenden vinden het schitterend, zolang het water niet hun huizen in stroomt. Zij ervaren het water-op-straat niet als overlast”

Maar als het om zaken als hittestress, droogtestress en andere klimaatgerelateerde zaken gaat, weten Manon Wille en haar collega’s niet waar zij aan toe zijn, zegt ze. “Het probleem is dat alle portalen, websites e.d. voornamelijk uitgaan van veiligheid, overstromingen, hel en verdoemenis en dat alles heel veel geld kost. Nou, als je gemeenteraadsleden op dit moment met de hakken in het zand wilt krijgen, moet je het vooral hebben over veel geld. Dan weet je zeker dat je niets bereikt. Vervolgens wordt er geschermd met ingewikkelde modellen als 3Di, ontwikkelingsscenario’s, verouderde klimaatscenario’s, stresstesten, trensanalyses en andere zaken die in voor 50.000-min gemeenten op zand in ‘hellend Nederland’ geen informatie leveren, maar voornamelijk op grote steden in het westen van het land zijn afgestemd. Voor de meest simpele vragen over maatregelen die we hier zouden kunnen nemen, kunnen we nergens terecht. Ik kan dan wel proberen voor onze gemeente een relatief dure stresstest te laten uitvoeren, maar als de politiek hier de klimaatverandering helemaal niet als probleem ervaart, krijg ik daar ook geen geld voor. Er is sowieso geen geld beschikbaar op de begroting om bijvoorbeeld wegenonderhoud naar voren te halen en daarmee klimaatadaptatieve maatregelen door te voeren, laat staan dat we op een andere wijze bijvoorbeeld een klimaatadaptatiepotje kunnen instellen. Geld van ‘bovenaf’ kunnen we vergeten, maar er wordt wel van alles van ons verwacht.”

En: “Misschien is het probleem wel dat wij zelf niet goed in staat zijn datgene wat we wel doen te laten zien, maar een van de eerste dingen die belangrijk zijn is dat men in Den Haag oog heeft voor wat er al gebeurt. Vervolgens kijken waar de echte knelpunten zitten, gemeenten faciliteren, toegang geven tot eenvoudige informatie die direct in handelen is om te zetten. Niet beginnen aan een stresstest waar ingehuurde adviseurs aan te pas moeten komen, maar eerst eens een quickscan-achtig instrument bieden, die door gemeenteambtenaren zelf uitgevoerd kan worden. Maar misschien nog belangrijker is om in plaats van al die bedreigingen die op ons af zouden komen, juist veel meer te focussen op de kansen die klimaatverandering ons te bieden heeft.” ♦